

Symbolic Effects of the Color Red in Mystical Literature Focusing on the Book of Kashf al-Asrar by Roozbahan Baghli

Leila Rastegarnik *

Assistant Professor, Department of Persian
Language and Literature, Farhangian University,
Shiraz, Iran

Extended Abstract

1. Introduction

A magnificent sea of colors has endowed the universe and the nature surrounding us with a unique beauty and splendor. From the diversity of flowers to the variety of birds, mountains, and beyond, attention to this manifestation of colors is among the recommendations of the Holy Qur'an and a sign of divine power (cf. Qur'an, Surah Fāṭir, verse 27). Since ancient times, colors have played an important and influential role in human life and have always attracted attention. Although colors carry distinct and diverse meanings across different

* Corresponding Author: [Leila .rg.2014@gmail.com](mailto:Leila_rg.2014@gmail.com)

How to Cite: Rastegarnik, L. (2025). Symbolic Effects of the Color Red in Mystical Literature Focusing on the Book of Kashf al-Asrar by Roozbahan Baghli. *Mysticism in Persian Literature*, Vol. 4, No. 7, 77. 106. doi: [10.22054/msil.2025.84241.1173](https://doi.org/10.22054/msil.2025.84241.1173)

cultures, it is artists who, through their use of colors, convey social, cultural, ethical messages, as well as their personal emotions, to the audience. In mystical literature, one of the most significant manifestations of color in portraying the transcendental world and inner states is reflected in the thought and discourse of Rūzbihān Baqlī, particularly in his work *Kashf al-Asrār wa Mukāshafāt al-Anwār*. This article examines the symbolism of the color red and the red rose in this book.

2. Literature Review

The impact of colors on people's moods and lives has, more recently than in the past, attracted attention across various disciplines such as psychology, biology, anthropology, and literature. However, in the field of mysticism, relatively few scholarly studies have been conducted, among which the following can be mentioned:

2.1. Article: “*Symbolic Manifestations of Color in Mystical Literature*”, by Leila Amini Lari and Seyed Mehdi Kheirandish (2013), *Journal of Mystical Literature*, Vol. 5, No. 9, pp. 42–57.

The authors argue that: “In mystical literature, many abstract and mental concepts are symbolically represented through color-related terms. In general, color is regarded as a symbol of spiritual veils and worldly attachments, which one must transcend in order to attain the divine hue (*ṣibghat Allāh*) and the state of colorlessness.”

2.2. Article: “*The Symbolism of Light and Color in the Views of ‘Alā’ al-Dawla Semnānī and Seyed Mohammad Nourbakhsh*”, by Jamshid Jalali Sheykhanī (2014), *Journal of Religions and Mysticism*, Vol. 47, No. 2, pp. 217–236.

In this article, the author provides an analytical and comparative study of this subject in certain mystical texts of the Kubrawiyya order, particularly in the works of ‘Alā’ al-Dawla Semnānī and Seyed Mohammad Nourbakhsh.

2.3. Article: “*An Analytical-Descriptive Recognition of Color and Light in the Views of ‘Alā’ al-Dawla Semnānī*”, by Hossein Taheri and Zarrin Vardi (2020), *Journal of Literary Textual Studies*, Vol. 24, No. 85, pp. 139–166.

The authors state that: “Among the inner revelations, light and luminous phenomena hold a prominent place, and ‘Alā’ al-Dawla Semnānī has addressed this subject more extensively than others in his works.”

2.4. Book: *Rūzbihān Baqlī*, by Carl Ernst. A professor of Religious Studies at the University of North Carolina, Ernst attempts in this book—after outlining Rūzb

3. Methodology

This study adopts a descriptive-analytical approach to examine the symbolic manifestations of the color red in mystical literature, with a particular focus on the works of Rūzbihān Baqlī, especially his *Kashf al-Asrār*. The research is qualitative in nature, and the data collection method is library-based

4. Results

In mystical literature—characterized by its use of symbolic and metaphorical language—colors carry profound meanings and concepts, the exploration of which opens new horizons for understanding the deeper layers of this language. Travelers on the spiritual path, in their mystical journey, encounter different stages where each is associated with a specific light and color, reflecting their

inner states. Any transformation in their spiritual condition manifests itself through a distinct color.

Thus, the interpretation of these lights and their meanings has always been a highly delicate task, requiring insight and knowledge to discern between the outward and symbolic dimensions of colors. Among mystical thinkers, Najm al-Dīn Kubrā was the first to explicitly describe, analyze, and interpret the various colors he himself experienced inwardly. Following him, ‘Alā’ al-Dawla Semnānī catalogued different kinds of lights in a spiritual framework, each beginning to appear with a particular color.

However, one of the most remarkable manifestations of color in depicting the transcendental realm and inner states is found in the thought and discourse of Rūzbihān Baqlī, particularly in his *Kashf al-Asrār wa Mukāshafāt al-Anwār*, one of the most prominent works of visionary mystical knowledge as well as a significant autobiographical account. In Rūzbihān’s mystical theology of light and visionary experience, the color red and the red rose hold a distinctive place. According to his reports, he was even able to behold God in the form of a red rose. Yet he repeatedly emphasized, after recounting such visions, that God transcends form, likeness, and analogy, and that his references to the rose were due only to the limitations of language and expression.

Nevertheless, for Rūzbihān, the color red and the red rose were not only symbols of the divine manifestation, but also emblems of divine grace, the unseen realm, and even the luminous beauty of the Prophet Muhammad (peace be upon him) and the angels witnessed on the Nights of Qadr. He also employed the imagery of the red rose to signify the exalted station of his own spiritual rank above earlier masters, the status of martyrs, and to describe the lofty pavilions of paradise.

Rūzbihān's thought had a profound impact on later mystics, particularly in Iran and the Indian subcontinent. His views on divine love, the imaginal world, and mystical vision resonated with and influenced major figures such as Rūmī, Jāmī, and even certain Shī'a thinkers. His numerous visionary experiences of God—consistently expressed through the image of the red rose—underline the celestial significance of this flower. The symbolic importance of the rose in this mystical order was so central that one of its elders bore the title “Pīr-e Golrang” (“The Master of the Rose Hue”), whom some scholars of Ḥāfez identify as the poet's spiritual guide.

6. Conclusion

One of the key characteristics of mystical literature is its use of symbolic and metaphorical language, in which words, beyond their literal meaning, convey additional figurative meanings. This expansion of semantic dimensions has contributed significantly to the enrichment and development of the Persian language. Colors—particularly the color red—carry profound symbolic meanings. As demonstrated in this article, the red color in mystical texts is associated with such symbols as love, Sufi orders, the *khirqā* (mystical cloak), stages of the spiritual journey, and dreams or visionary experiences.

Among these, one of the most prominent manifestations of the red color in representing the transcendent world and inner states appears in the thought and discourse of Rūzbihān Baqlī of Shiraz and within the Rūzbihāniyya order. In Rūzbihān's mystical theology of light and visionary experience, the color red occupies a special place, linked to concepts such as divine love, light, and spiritual transformation.

He frequently refers to the Prophetic tradition: “*al-ward al-aḥmar min bahā' Allāh*” (“The red rose is from the glory of God”). For Rūzbihān,

the red rose was even a symbol of the divine manifestation itself. Yet he repeatedly emphasized after recounting his visions that God transcends all forms, likeness, and comparison, and that his reference to God as the red rose arose only from the limitations of human speech and expression.

Keywords: Mystical literature, symbol, red color, Kashf al-Asrar, Roozbahan Beghli.

جلوه‌های نمادین رنگ سرخ در ادبیات عرفانی با محوریت کشف الاسرار روزبهان بقلی

لیلا رستگاریک* استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، شیراز، ایران

چکیده

در طول تاریخ بشر، رنگ‌ها اهمیت و تأثیر مهمی بر انسان‌ها داشته‌اند؛ هر چند در فرهنگ‌های مختلف، معنای خاص و متفاوتی دارند، اما در علوم گوناگون به خصوص در ادبیات عرفانی جلوه ویژه‌ای یافته‌اند؛ به گونه‌ای که عرفای بزرگی چون نجم‌الدین کبری، علاءالدین سمنانی و... از جمله کسانی هستند که در این زمینه صاحب نظر بوده و تأملات دقیقی درباره رنگ‌ها داشته‌اند و از طریق رنگ‌ها و تعمیم معانی آنها، مراحل سیر و سلوک و حتی کشف و شهودهای معنوی خود را به صورت نمادین و با زبانی ادبی برای صاحب‌نظران بیان کرده‌اند. یکی از شاخص‌ترین نمادهای رنگ -به خصوص رنگ سرخ- در تصویرسازی از جهان ماوراء و حالات درونی در اندیشه و آثار روزبهان بقلی است که ما در این مقاله با روش تحلیلی- توصیفی و ابزار کتابخانه‌ای به بررسی و تحلیل آثار او در این زمینه می‌پردازیم.

واژگان کلیدی: ادبیات عرفانی، نماد، رنگ سرخ، روزبهان بقلی.

۱. مقدمه

از دیرباز تاکنون رنگ‌ها نقش و تأثیر مهمی بر انسان‌ها داشته و پیوسته مورد توجه بوده‌اند؛ هر چند رنگ‌ها در فرهنگ‌های مختلف، معانی خاص و متفاوتی دارند، اما این هنرمندان هستند که با استفاده از رنگ‌ها، پیام‌های اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی و احساسات شخصی خود را به بیننده منتقل می‌کنند. به عنوان مثال، رنگ سیاه در اغلب فرهنگ‌ها از جمله در میان مردم ایران، نشانه سوگواری و غم است و هنرمندان از این رنگ برای بیان مضامین تلخ و اندوهناک استفاده می‌کنند. این در حالی است که در برخی فرهنگ‌های آفریقایی، سیاه به معنای بلوغ و مردانگی است؛ به علت اهمیت رنگ‌ها در ارتباط اجتماعی افراد، امروزه علم جدیدی با عنوان «رنگ‌شناسی» در جامعه بشریت مطرح شده است؛ این علم پدیده رنگ را با رویکردهای گوناگون از جمله فیزیکی، زیست‌شناسی، روان‌شناسی، مردم‌شناسی و زیبایی‌شناسی و... مورد مطالعه قرار می‌دهد.

از آنجا که هدف ما در این مقاله، بررسی رنگ سرخ و گل سرخ در نگاه روزبهران بقلی است؛ از این رو، محور بحث ما از میان رنگ‌ها، رنگ سرخ یا قرمز است که پس از مقدمه‌ای کوتاه درباره این رنگ و نقش آن در هنر، روان‌شناسی، ادبیات و عرفان به بررسی و تحلیل رنگ سرخ در آثار روزبهران بقلی می‌پردازیم.

اولین و مهم‌ترین کاربرد رنگ را در هنر می‌بینیم؛ به گونه‌ای که هنر و رنگ دو عنصر جدایی‌ناپذیر از یکدیگر هستند. رنگ‌ها می‌توانند تأثیرات عمیقی بر بیننده بگذارند و به او کمک کنند تا با اثر هنری ارتباط برقرار کند. مثلاً رنگ قرمز به دلیل گرمای زیاد و انرژی بالایی که دارد، معمولاً نشانگر عشق، شور و هیجان است. حتی هنرمندان اغلب از آن به عنوان ابزاری برای توجه بیننده به نقاط کلیدی آثار خود، استفاده می‌کنند. به عنوان مثال، در نقاشی «شام آخر» اثر لئوناردو داوینچی، رنگ‌ها و نورپردازی به گونه‌ای به کار رفته‌اند که توجه بیننده را به مرکز تابلو؛ یعنی شخصیت حضرت عیسی (ع)، جلب کند.

در روان‌شناسی، رنگ‌ها می‌توانند به بیننده تجربه‌ای احساسی و حتی روانی خاص ارائه دهند. در آثاری که با رنگ‌های سرد مانند آبی و سبز خلق شده‌اند، اغلب حس آرامش و تأمل بیشتری در بیننده ایجاد می‌شود؛ در حالی که رنگ‌های گرم مانند قرمز می‌توانند

حس هیجان و انرژی را القا کنند. کاظم دانش به نقل از سان^۱ می‌نویسد: «رنگ قرمز، رنگ گرم و برون‌گراست. سبب بالا رفتن فشارخون، افزایش دمای بدن و تحریک سیستم عصبی می‌شود. حالتی چون افسردگی و غمگینی را از بین می‌برد» (دانش و همکاران، ۱۴۰۳: ۹۴). از نظر روان‌شناسی، قرمز رنگی پویا و زنده است؛ «انگیزه‌ای است برای فعالیت‌های شدید، ورزش، پیکار، رقابت و... در روان‌شناسی نوین، اراده، قدرت، شجاعت و تأثیر در غلبه بر ضعف قلب و بی‌ایمانی از معانی رنگ سرخ است» (لوشر^۲، ۱۳۹۲: ۸۶).

رنگ قرمز به دلیل تأثیر قوی و جذابی که دارد در تبلیغات و بازاریابی، لوگوها و برندها و حتی تخفیف‌ها و فروش‌ها به عنوان نمادی از تخفیف و پیشنهاد ویژه استفاده می‌شود. در فرهنگ و ادب فارسی جایگاه هیچ رنگی به رنگ سرخ یا قرمز نمی‌رسد. واژه «سرخ» از ریشه پهلوی «Sûr» و معادل سوخر «Suxr» است. واژه «سور» به معنای سرخ و قرمز است چنانکه گل سرخ را سوری می‌گویند.. همچنین سور پهلوی از ریشه اوستایی suirua به معنای مصطلح امروزی: مهمانی و جشن است (فرهنگ زبان پهلوی، بهرام فره‌وشی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، تابستان ۱۳۸۱: ۵۲۳). در آثار ادیبان و شاعران ما گل به طور مطلق به معنی گل سرخ (سوری) است:

آمده نوز ماه با گل سوری بهم باده سوری بگیر بر گل سوری بچم
(منوچهری، ۱۳۴۷: ۵۹)

شاعران و ادیبان ما در توصیف گل‌های بهاری، می، چهره، لب و دهان یار، هنرمندانه با تشبیه و استعاره و سایر علوم بلاغی از رنگ سرخ بهره می‌جویند؛ به گونه‌ای که شعر زیبای فارسی را مالا مال از سرخی و قرمزی کرده‌اند.

سعدی شیرین سخن در دیباجه گلستان در توصیف «فصل ربیع که صولت برد آرمیده بود و ایام دولت ورد رسیده» می‌سراید:

1. Sun, H. & Sun, D.
2. Luschar, M.

بر گل سرخ از نم اوفتاده لآلی همچو عرق بر عذار شاهد غضبان
(سعدی، ۱۳۶۷: ۳۲)

فردوسی پاکزاد در وصف رودابه بارها، رخانش را به گلنار و لبانش را به ناردان تشبیه کرده است:

همی گفت و لب را پر از خنده داشت رخان همچو گلنار آکنده داشت
(فردوسی، ۱۳۷۹، جلد ۱: ۱۱۶)

در شاهنامه می‌خوانیم که هدیه سرخ رنگ نیز برای اظهار عشق به کار رفته است؛ چنانکه در داستان «زال و رودابه»، هدایا سرخ‌رنگ هستند و شتران بارکش نیز سرخ مویند؛ حتی سپرهای جنگجویان که به پیشواز آمده‌اند نیز سرخ است. جهیزیه فرنگیس هم بر شتران سرخ موی نهاده و گستردنی‌های او نیز به رنگ سرخ است.

صد اشتر همه ماده سرخ موی صد اشتر همه بارکش راه جوی
(همان: ۱۳۸)

حکیم فردوسی از زبان بهرام گور، دختر دهقان میزبان خود را چنین توصیف می‌کند:

رخانت به گلنار مانند درست تو گویی به می‌برگ گل را بشست
(همان: جلد ۷: ۱۳۸)

و خواجه اهل راز حافظ شیراز نیز در وصف بهار سروده:

شکفته شد گل حمرا و گشت بلبل مست صلاي سرخوشی‌ای صوفیان باده پرست
(حافظ، ۱۳۷۹: ۳۶)

وی در استعاره‌ای زیبا، معشوقش را گل خطاب می‌کند:

غرور حسنت اجازت مگر ندادای گل که پرسشی نکنی عندلیب شیدا را
(همان: ۶)

رخسار سرخ و گلگون داشتن، نشانه سلامتی و شادی است، چنانکه شیرین برای خسرو
پرویز چنین دعا می‌کند:

که دایم تازه باشای سرو آزاد سرت سبز و رخت سرخ و دلت شاد
(نظامی، ۱۳۷۸: ۲۸۰)

خجندی نیز رنگ سرخ را نشانه عیش و شادکامی می‌داند:

شاخ امیدت شود سر سبز و روی عیش سرخ باز در جوی مودت آب حیوان بگذرد
(خجندی، ۱۳۷۲: غزل ۳۷۰)

۲. پیشینه پژوهش

تأثیر رنگ‌ها در روحیه و زندگی مردم موضوعی است که پیش از گذشته در علوم
گوناگون چون روان‌شناسی، زیست‌شناسی، مردم‌شناسی، ادبیات و... مورد توجه قرار
گرفته است، اما در عرفان، تحقیقات علمی اندکی صورت گرفته که در ادامه به آنها اشاره
شده است.

لیلا امینی لاری و سید مهدی خیراندیش (۱۳۹۲) در مقاله «جلوه‌های نمادین رنگ در
ادب عرفانی» بیان می‌کنند که «در ادب عرفانی بسیاری از امور ذهنی و انتزاعی با نماد
واژه‌های رنگ نشان داده می‌شود. همچنین الوان انوار و رنگ‌های هفت اندام لطیف در
ادب عرفانی مطرح می‌شود و عارف در هر یک از مراکز هفت اندام لطیف، ادراک‌های
متفاوتی از الوان یا بینش‌های رنگین گوناگون دارد که مراحل پیشرفت و کشف باطنی او
را نشان می‌دهد. اما از دیدگاهی دیگر، رنگ، رمزی از حجاب‌های روح و تعلقات دنیا
است که باید از آن گذشت و به صبغه الله و بی رنگی رسید».

جمشید جلالی شیخانی (۱۳۹۳) در مقاله «رمز نور و رنگ در آرای علاءالدوله سمنانی و سید محمد نوربخش» به بررسی تحلیلی و مقایسه‌ای این موضوع در برخی متون عرفانی کبرویه به خصوص آثار علاءالدین سمنانی و سید محمدنوربخش، پرداخته و با توصیف منازل سلوک و اطوار قلب و مکاشفات خلوت از طریق انوار و الوان، بیان داشته که سمنانی آنچه را کبرویه، اطوار سبعة قلب می‌خواند به لطایف تعبیر کرده و نیز هر یک از این‌ها را دارای نوری خاص با رنگ مخصوص به خود می‌داند. نوربخش نیز با بیان مراتب نور و تقسیم آن به وجود، علم و ضیا و تطابق هریک با عوالم خمس و تمثل آن با رنگ‌ها و بیان فیوضات الهی و ارتباط آن با افلاک سماوی و ارتباط میان انوار متلونه و تجلیات متعینه به این موضوع شکلی نمادین بخشیده است.

حسین طاهری و زرین‌واردی (۱۳۹۹) در مقاله «بازشناسی تحلیلی-توصیفی رنگ و نور در آرای علاءالدوله سمنانی» بیان می‌کنند که «از جمله واردات باطنی، نور و پدیدارهای نورانی است؛ که علاءالدوله سمنانی در آثارش چنان که خود نیز بدان معترف است بیش از دیگران به این مقوله پرداخته است. پس با توجه به تقریرات وی، نور باطنی را در دو نوع اعتباری و حقیقی قابل تقسیم می‌داند و با توجه به سه ویژگی فرعی رنگ، جهت و پدیدار، زمینه طرح مباحث مربوطه را فراهم کرده است. رنگ نیز با توجه به تأثیر غیرقابل انکارش به عنوان نشانه‌ای حامل پیام و تأثیر و دارا بودن حصه حقیقت‌مندی در لطایف هفتگانه و تجلیات چهارگانه پی گرفته شده است».

کتاب «روزبهان بقلی» از کارل ارنست^۱ است. وی که استاد مطالعات دینی در دانشگاه کارولینای شمالی است، سعی کرده در این کتاب پس از بیان زندگی شخصی و خاندان روزبهان با ترجمه و تحلیل کشف/الاسرار وی به بررسی مکاشفات و تجربیات درونی و عالم باطنی و اندیشه‌های عرفانی وی بپردازد. این کتاب یکی از بهترین منابع ما در این مقاله بوده است.

اما درباره رنگ سرخ در آثار روزبهان بقلی تاکنون به طور مستقل، پژوهشی انجام نشده است که در این مقاله به آن می‌پردازیم.

1. Ernst, C.

۳. روش

در این مقاله به روش تحلیلی- توصیفی به بررسی جلوه‌های نمادین رنگ سرخ در ادبیات عرفانی با محوریت آثار روزبهان بقلی به صورت کیفی پرداخته‌ایم که از نظر ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای است.

۴. یافته‌ها

با توجه به اینکه رنگ‌ها نقش و تأثیر عمیق و مهمی بر انسان‌ها دارند به بررسی نمادین آنها به خصوص رنگ سرخ در ادبیات عرفانی و آثار روزبهان بقلی پرداختیم. پس از بررسی‌های لازم دریافتیم که در ادبیات عرفانی از رنگ‌ها به عنوان نماد و سمبل برای بیان مکاشفه‌های معنوی استفاده می‌شود که این امر سبب شده ضمن تعمیم معانی آنها به گسترش زبان و توانا ساختن آن در اندیشیدن و سخن گفتن از امور معنوی بینجامد. یکی از شاخص‌ترین نمادهای رنگ در تصویرسازی از جهان ماوراء و حالات درونی و مکاشفه‌های عرفانی در اندیشه و سخنان روزبهان بقلی است.

۵. بحث

در ادبیات عرفانی که از ویژگی‌های آن کاربرد زبان سمبلیک و نمادین است، رنگ سرخ حامل معانی و مفاهیم ژرفی است که بررسی آنها دریچه‌ای نو برای فهم لایه‌های عمیق این زبان به روی ما می‌گشاید.

عرفان در لغت به معنای «شناختن» و نوعی روش برای رسیدن به حقیقت است و بر این فرض بنا شده است که حواس پنجگانه و حتی عقل به دلیل محدودیت‌ها و خطاهای ادراکی به تنهایی، قادر به درک حقیقت نمی‌باشند؛ پس علاوه بر آنها نیاز به وسیله و قدرت بیشتری است که به آن کشف و شهود می‌گویند و از این طریق می‌توان به شناخت قلبی و به حقیقت دست یافت.

به نور عقل نتوان رفت راه عشق‌ای عاقل ز مجنون پرس اگر داری طریق حی لیلا را
(خجندی، ۱۳۷۲: غزل ۴۱)

علاوه بر این، پس از قضیه قتل حلاج برای آنکه اهل ظاهر و مردمان عادی که از درک معنای واقعی سخنان آنان ناتوان‌اند، آنها را به کفر و بدعت و گمراهی متهم ن سازند زبانی رمزی و نمادین و سرشار از ایهام و استعاره و کنایه را در آثار خود به کار بردند تا اندیشه‌های فراحسی خود را بدون تهمت نااهلان برای محرمان و اهل دل بازگو کنند.

به معارج انا الحق نرسی ز پای منبر که سری است جای این سر که سزای دار باشد
(همان: غزل ۴۶۶)

گفتم آن یار کز او گشت سر دار بلند جرمش این بود که اسرار هویدا می‌کرد
(حافظ، ۱۳۷۹: ۱۹۳)

به این ترتیب آثاری ارزشمند در ادبیات عرفانی فراهم ساختند و در این راه از رنگ‌ها به خصوص رنگ سرخ بهره جستند. همین تعمیم معنایی سبب گسترش زبان و توانا ساختن آن در اندیشیدن و سخن گفتن از امور معنوی گردید.
مولوی در غزلیات شمس چنین به این نماد اشاره می‌کند:

بهترین رنگ‌ها سرخ‌ی بود وان ز خورشید است وز وی می‌رسد
سرخ رویی از قران خون بود خون ز خورشید خوش گلگون بود
(مولوی: ۱۳۶۳، جلد ۲، ۱۰۹۸-۱۰۹۹)

شخصیت‌هایی چون نجم‌الدین کبری، علاءالدین سمنانی، روزبهان بقلی و... از جمله کسانی هستند که در این زمینه صاحب نظر بوده و تأملات دقیقی درباره رنگ‌ها داشته‌اند که ما در این مقاله با محوریت آثار روزبهان بقلی به خصوص رساله *عبر‌العاشقین* او به بررسی دقیق‌تر آن خواهیم پرداخت؛ زیرا این اثر تحقیقی مستقل در ماهیت عشق است و ساختار آن مبتنی بر تجربه‌های شخصی و سلوکی و یا به بیانی دقیق‌تر شهودی شیخ با استناد به آیات و روایات در قالب زبانی ادیبانه، نمادین و فاخر است.

نمادهای رنگ سرخ در ادبیات عرفانی در ادامه بررسی می‌شود.

۵-۱. عشق

عشق در عرفان جایگاهی والا و خاص دارد و به عنوان کانون اصلی کمال بشری و مهم‌ترین واسطه رسیدن به معشوق الهی است؛ از این رو، محوری‌ترین و گسترده‌ترین موضوع در عرفان اسلامی و زبان پارسی است. به عبارت دیگر، اوج لطافت انسانی و معرفت حقیقی لطیفه‌ای است که «عشق» می‌نامند و رنگ سرخ را نماد آن می‌دانند؛ سمنانی محل عشق را قلب (دل) می‌داند و چنین عنوان می‌کند که نور قلب به رنگ سرخ تجلی می‌یابد؛ زیرا سرخ رنگ عشق است (سمنانی، ۱۳۶۲: ۲۶۵).

کمال خجندی از عارفان و شاعران پارسی‌گوی قرن ۸ نیز رنگ عشق را سرخ می‌داند:

ز عشق امروز هر کو سرخ رو نیست به محشر نامه اش فردا سیاه است
(خجندی: ۱۳۷۲، غزل ۱۶۸)

عشق حالست که جبریل بر آن نیست امین صاحب حال شناسد سخن اهل یقین
(همان: غزل ۸۶۹)

۵-۲. فرقه

رنگ سرخ نماد فرقه ملامتیان است. سجادی در کتاب «جامه زهد» در این باره می‌نویسد: «می‌توان این را رنگ (سرخ) اختصاصی گروهی از ملامتیه و قلندریه دانست». وی به نقل از صفحه ۳۷۲ جست‌وجو در تصوف ایرانی زرین‌کوبی می‌نویسد: «لعل شهباز قلندر - وفات ۶۷۳ هـ - که گویا اهل مرنند آذربایجان بود چون همواره سرخ می‌پوشید «لعل» خوانده می‌شد، او زندگی یک ملامتی واقعی را داشت» (سجادی، ۱۳۶۹: ۱۷۲).

ملامتیان در سده دوم هجری در ایران، زمان حکومت سامانیان تشکیل شد. این گروه در میان مردم عادی و طبقات پایین جامعه به دلیل خضوع و تواضع و روحیه ملامت‌پذیری که داشتند محبوبیت زیادی داشتند. آنها خرقة سرخ رنگی می‌پوشیدند که نماد آنها بود.

اساس آموزه‌هایشان بر پایه سرزنش نفس و مراقبت یا توجه مداوم به افکار و اعمال خود، توکل و زهد بنا شده بود. آنها معتقد بودند که برای رسیدن به حقیقت، سالک باید نفس خود را به طور مداوم مورد سرزنش قرار دهد و از ریا و خودستایی دوری کند. برخی از مشهورترین آنها عبارتند از: ابوحفص حداد نیشابوری، حمدون قصار و ابوعثمان حیری. هرچند انتساب حافظ به فرقه خاص ملامتیان کار مشکلی است، اما گروهی از حافظ‌پژوهان با توجه به اشعار وی به خصوص غزلی که در صفحه ۲۰۶ دیوان با مطلع بیت زیر است:

منم که شهره شهرم به عشق ورزیدن منم که دیده نیالوده ام به بد دیدن.
...
وفا کنیم و ملامت کشیم و خوش باشیم که در طریقت ما کافری است رنجیدن
(حافظ، ۱۳۷۹: ۵۳۵)

وی را از ملامتیان می‌شمرد، از جمله مرحوم بامداد در صفحه ۴ کتاب *الهامات خواجه* می‌نویسد: «حافظ مسلماً ملامتی است». جالب اینجاست که در بیت زیر نیز حافظ «رنگ خرقه» خود را سرخ همچون گل سرخ توصیف می‌کند:

من این مرقع رنگین چو گل بخواهم سوخت
من این مرقع رنگین چو گل بخواهم سوخت
(حافظ، ۱۳۷۹: ۵۳۵)

۳-۵. مراحل سیر و سلوک

در عرفان و تصوف اسلامی، سلوک معنوی دارای مراحل مختلفی است که سالک باید به ترتیب آنها را طی کند. یکی از کتاب‌های باارزشی که مراحل سیر و سلوک را در قالب داستانی نمادین بیان می‌کند؛ رساله *عقل سرخ* شیخ شهاب‌الدین سهروردی است. وی در این داستان، سرخی روی عقل را از زبان پیر راهنما اینگونه بیان می‌کند: «اما آن کس که

تو را در دام، اسیر گردانید و این بندهای مختلف بر تو نهاد و این موکلان بر تو گماشت، مدت‌هاست تا مرا در چاه سیاه انداخت. این رنگ من که سرخ می‌بینی از آن است و هر سپیدی که نور بازو تعلق دارد، چون با سیاه آمیخته شود سرخ نماید (پورنامداریان، ۱۳۷۵: ۳۸۱).

معروف‌ترین مراحل سیر و سلوک در هفت مرحله با عنوان «هفت شهر عشق» را عطار در منطق الطیر بیان کرده است:

گفت ما را هفت وادی در ره است	چون گذشتی هفت وادی، در گه است
هست وادی طلب آغاز کار	وادی عشق است از آن پس، بی کنار
پس سیم وادی است آن معرفت	پس چهارم وادی استغنا صفت
هست پنجم وادی توحید پاک	پس ششم وادی حیرت صعب‌ناک
هفتمین، وادی فقر است و فنا	بعد از این روی روش نبود تو را
در کشش افی، روش گم گرددت	گر بود یک قطره قلزم گرددت

(حافظ، ۱۳۷۹: ۵۳۵)

کاظم دانش در مقاله خود عنوان می‌کند که «سمنانی، گام سوم از گام‌های هفتگانه عرفان مربوط به اندام لطیفه قلبیه می‌داند که به حضرت ابراهیم (ع) تأویل شده و رنگ آن سرخ است و محل عشق را قلب (دل) می‌داند و چنین عنوان می‌کند که نور قلب به رنگ سرخ تجلی می‌یابد؛ زیرا سرخ رنگ عشق است... مشاهده رنگ سرخ انگیزه و شجاعت سالک را افزایش می‌دهد و او در لطیفه قلبی به فنا می‌رسد و چنان در عشق حق غرق می‌شود که از خواب و خوراک غافل می‌شود.

مقام سوم از مقامات هفتگانه سالک در طریقت قادریه، نفس ملهمه است که محل آن را روح، حال آن را عشق و نور آن را سرخ رنگ دانسته است. سعدالدین حموی هم در کتاب «المصباح فی التصوف» به نقاط سه‌گانه نورانی رنگین اشاره دارد و برای هر کدام ویژگی‌هایی برشمرده است: «نقطه سه‌گونه است؛ یکی اسودیه، یکی بیاضیه و دیگری احمریه احمریه اشارت است به خلق، نطق، روح الامین، نفس واجده، ولایت و...». در

اندیشه نجم‌الدین رازی نیز در گام ششم از گام‌های سلوک نور سرخ دیده می‌شود که نشانه معرفت و حکمت (نفس ملهمه) است» (دانش و همکاران، ۱۴۰۳: ۹۲).

هفتمین مرتبه از مراحل سلوک معنوی، مرتبه فنا یا مرگ سرخ (موت احمر) نامیده می‌شود که به معنای تسلط بر شهوت و نفس و رها شدن از تعلقات دنیوی است (حقیقت، ۱۳۶۷: ۲۹).

در نظر و باور عامه، مردن بر اثر قتل که منجر به زخمی و خون‌آلود و سرخ شدن جسم می‌شود، موت احمر نامیده می‌شود (گوهرین، ۱۳۸۳، جلد ۹: ۳۷۸)

دانش به نقل از تهانوی در کتاب «کشاف اصطلاحات الفنون و العلوم» می‌نویسد: «به تعبیّرات مرگ نزد عرفا و صوفیه اشاره می‌کند و به این نکته که صوفیه مرگ را حجابی از انوار مکاشفات و تجلی می‌دانند و به چهار نوع مرگ قائل و برای هر مرگی رنگی: مرگ ابیض که تمرین نفس به جوع و گرسنگی است، مرگ اسود که تمرین نفس به صبر است در ایدای مردم و مرگ احمر که مخالفت با نفس است...» (دانش و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۰۱) همچنین عبدالرزاق کاشانی در کتاب «اصطلاحات صوفیه» مخالفت با نفس را مرگ سرخ می‌دانند.

۵-۴. خواب و رویا

آیات و روایات زیادی درباره خواب وجود دارد؛ از جمله در سوره یوسف سه نمونه آن را می‌خوانیم: خواب خود حضرت در کودکی، خواب هم بندهای یوسف و خواب فرعون.

گاهی انسان در خواب، مغیبات و امور مخفی را درک می‌کند. همین حالت می‌تواند در بیداری هم رخ دهد که عوام به آن چشم برزخی می‌گویند و در اصطلاح صوفیان و عرفا «کشف و شهود» نام دارد و به معنای رویت امور باطنی، غیبی و نادیدنی توسط ابزار باطنی؛ یعنی همانطور که انسان با حواس پنج‌گانه ظاهری خود، امور ظاهری دنیا را درک می‌کند، به همین میزان، پنج حسن باطنی هم دارد که می‌تواند باطن این دنیا را درک کند. از دیدگاه عرفا انسان می‌تواند با استفاده از کشف و شهود، تمام حقایق عالم و دین را بشناسد و به این منظور باید با انجام مقدماتی و اعمالی (سیر و سلوک) به جایی برسد که

اهل کشف و شهود شود. کشف و شهود چون حق‌الیقین و علم حضوری است بر راه عقل و نقل که علم حصولی و علم‌الیقین است، ترجیح دارد.

در دین اسلام بر امکان وقوع آن صحنه گذارده و پذیرفته است که در برخی مواقع، بدون اینکه انسان خواسته باشد، پرده‌ها از پیش چشم او کنار می‌رود و موضوعاتی را شهود می‌کند.

درباره رؤیت ملکوت توسط حضرت ابراهیم در قرآن می‌خوانیم:

﴿كَذَلِكَ نُرَىٰ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ﴾؛^۱ و این گونه فرمانروایی و مالکیت و ربوبیت خود را بر آسمان‌ها و زمین به ابراهیم نشان می‌دهیم تا از یقین کنندگان شود.

گفته می‌شود در اینجا پرده‌ها از پیش چشم حضرت ابراهیم کنار زده شد و ایشان ملکوت آسمان و زمین را دیدند که این دیدن به معنای همان شهود است؛ زیرا مردم عادی از دیدن این امور عاجزاند و جزء مغیبات به حساب می‌آید. پس شهود به عنوان راهی برای رسیدن به حقایق و معارف توسط قرآن کریم امضا شده است. برخی از فرازهای خطبه متقین که امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام درباره اشخاص متقی فرموده‌اند یکی دیگر از مهم‌ترین نمونه‌های مکاشفه است. از جمله:

«فَهُمُ وَالْجَنَّةُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ فِيهَا مُنْعَمُونَ، وَهُمْ وَالنَّارُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ فِيهَا مُعَذَّبُونَ»؛^۲ مثل آن‌ها با بهشت و دوزخ، مثل کسانی است که در بهشت متنعم هستند یا در جهنم معذب‌اند.

۱. سورة انعام، آیه ۷۵

۲. نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳

تشبیه آن‌ها به کسانی که بهشت و جهنم را در آخرت دیده‌اند به این جهت است که آن‌ها در نهایت مرتبه یقین یعنی اهل شهود و دیدن پشت پرده بوده و واقعاً بهشت و جهنم آخرت را در این دنیا، شهود کرده‌اند.

تعبیر و تأویل خواب و رویا خود علم مستقلی است که روش و شیوه خود را دارد؛ مثلاً بعضی از صوفیان از جمله نجم‌الدین کبری در تعبیر و تأویل خواب‌های سالکان به نمادشناسی رنگ‌ها می‌پردازد؛ «در دیدگاه وی، در این خواب‌های مثالی، رنگ سرخ نماد حیات قلب، قدرت و همت است» (دانش و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۰۱).

یکی از شاخص‌ترین نمودهای رنگ در تصویرسازی از جهان ماوراء و حالات درونی در اندیشه و سخنان روزبهان بقلی معروف به شیخ شطّاح، عارف معروف قرن ششم است که ۴۵ اثر در موضوعات قرآن، حدیث، فقه، الهیات، زبان و عرفان نوشت ولی از آنها تنها ۲۷ اثر باقی مانده است؛ معروف‌ترین آنها «عبرالعاشقین» می‌باشد که در عرفان و ادب فارسی جایگاه خاصی دارد. وی نزدیک به پنجاه سال در مسجد عتیق شیراز و جاهای دیگر به وعظ پرداخته است، از مبانی تصوّف وی، عشق و توجه به زیبایی خلقت است.

ارنست به نقل از ماری شیمل^۱، آثار شیخ را لبریز از گل و بلبل می‌داند و درباره او می‌نویسد: «آنچه تأثیر بسیار عمیقی بر خواننده می‌گذارد... سبک اوست... زبان او زبان پالایش یافته‌ای است که انعطاف‌پذیر و شورانگیز، لبریز از گل و بلبل است» (ارنست: ۱۳۷۷: ۱۲).

معین درباره ارتباط حافظ با پیر گلرنگ که گروهی از حافظ‌پژوهان او را مراد خواجه می‌دانند، چنین می‌نویسد: «اگرچه در باب پیر گلرنگ و اینکه وی از شیوخ عهد خواجه (حافظ شیرازی) و مراد وی بوده، تردید داریم، ولی این مطلب را عبد اللطیف شیروانی مشتهر به افلاطون هم در رساله «حل ما لا ینحل» که تاریخ کتابت آن ۱۲۸۲ است، می‌نویسد: «آورده‌اند که در شهر شیراز پیری بوده به تصفیه قلب مشهور و جبینی از ضیاء و پاکیزگی پر نور و با محاسن سفید، رخساری گلگون داشت و به پیر گلرنگ ملقب بود و هر که او را می‌دید گل می‌پنداشت القصه اکثر ابیات حافظ می‌گویند مضمون سخن‌های

1. Schimmel, A.

وی است که در مجلس روح پرور او شنیده و در رشته نظم می‌کشید و از دیوان فضل او هر چه می‌پسندید در دیوان لسان‌الغیب خود اشارتی بدان حال می‌نمود» (معین، ۱۳۷۵: ۴۱۹-۴۲۰).

بهر حال رنگ سرخ در طریقه روزبانه اهمیت ویژه دارد و شیخ روزبهان به رنگ سرخ و به خصوص «گل سرخ» توجهی خاص داشته که در آثارش کاملاً جلوه گر است؛ وی و به این حدیث نبوی (ص) بارها استناد می‌کند: «الورد الاحمر من بهاء الله»؛ گل سرخ از شکوه خداوند است.

رؤیت‌های متعدد وی درباره خداوند که در آنها همه جا سخن از گل سرخ می‌رود بر اهمیت ملکوتی این گل تأکید دارد. مواردی که شیخ از گل سرخ یا رنگ سرخ برای بیان رؤیت‌های خود استفاده می‌کند به قرار زیر است:

۵-۴-۱. جلوه خدا

شیخ روزبهان در کشف‌الاسرار در شرح رؤیاهای خویش از خدا به گل سرخ تعبیر می‌کند؛ هر چند تأکید می‌کند که خدا را مثل و مانندی نیست، اما زیباتر از این نماد برای توصیف دریافت‌های خود نیافته است:

«من او را پس از نیمه شب دیدم، گویی به هزار گونه زیبایی ظاهر شده بود که در آن میان شکوهی از همانندی عظیم مشاهده کردم (و او را مثل اعلای [در آسمان‌ها و زمین] است و او عزیز و حکیم است)'. گویی آن شکوه، شکوه گل سرخ بود و این یک مثل است و حاشا که خداوند مثل و شبیهی داشته باشد.

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾؛ هیچ چیز به مانند او نیست؛ اما من نمی دانم این را جز به کمک عبارتی وصف کنم و این وصف ناشی از ضعف و عجز من و قلت ادراک من از صفات عالم قدم است» (همان: ۸۰).

حافظ نیز با همین مضمون سروده:

چون آب روی لاله و گل، فیض حسن تست ای ابر لطف بر من خاکی بیار هم
(حافظ، ۱۳۷۹: ۴۹۲)

«در نیمه شب دوش پس از آنکه در طلب ظهور عروسان غیب بر سجاده عبادت نشستم... چهره‌ای دیدم وسیع تر از آسمان و زمین و عرش و کرسی که نور مجد و عظمت می پراکند و آن برتر از قیاس و تشبیه بود لکن من شکوه او را به رنگ گل سرخ دیدم، دنیا در دنیا گل بود و حدی بر آن ندیدم. گفته پیامبر بر دلم گذشت که «گل سرخ از شکوه خداوند است.» و این غایت ادراک قلب من بود» (بند ۷۱) (روزبهان بقلی، ۱۳۷۷: ۱۲۴، بند ۷۱)

زمانه از ورق گل مثال روی تو بست ولی ز شرم تو در غنچه کرد پنهانش
(حافظ، ۱۳۷۹: ۳۷۹)

«من او را در صورت آدم دیدم که روی سوی قدم می آورد و در صورت کبریا و جمال بود.. خداوند با نور جمال ازلی [تجلی کرد] و با آن عالم کون و حدث را پر کرد. نوری چون درخشش گل سرخ و طلای احمر از اقطار سموات و زمین گذشت... همه چیز مرا به حیرت افکند و من گفتم:

این چیست؟ «جواب آمد که « این تجلی رداء کبریا است» روزبهان بقلی: ۱۳۷۷، ۱۲۷، بند ۱۶۶).

«یکبار در ساعاتی که از نیمه شب گذشته بود، سجاده گستردم و به انتظار عرائس غیب نشستم. سر من در ملکوت به پرواز در آمد و کبریای الهی را در منزل التباس چندبار در هیبت درخشان جمالش دیدم. دلم به این حد خشنود نبود و اشتیاقی داشت به دیدار جلال ازلی که آتش در اسرار همه بواطن و اندیشه‌ها می‌زند. ناگاه سیمائی دیدم گسترده‌تر از همه آسمان‌ها و زمین و عرش و کرسی. پرتوهای جمال از آن می‌تابید و خود از هر مثل و ماندی در می‌گذشت. من اما جمالش را به صورت گل سرخ دیدم که چونان جهانی در جهانی بود که گل‌های سرخ از آن می‌بارید و این منظره را حدی و کمالی نبود. اینجا بود که این سخن پیامبر (ص) در دلم افتاد که فرمود: «الورد الاحمر من بهاء الله» (همان: ۱۲۳).

روزبهان بارها بعد از بیان رؤیت‌های خود تأکید می‌کند که خداوند فراتر از صورت و تشبیه و مانند است و اگر از او به عنوان گل سرخ تعبیر کرده به علت عجز و ناتوانی سخن و سخنگو است.

۵-۴-۲. لطف و فیض الهی
روزبهان فیضانات لطف الهی را به صورت نثارهایی از گل سرخ می‌بیند:

«چه مقدار گل‌های سرخ و سفیدی که با او (خدا) نبود! او گل‌ها را به پای من ریخت و من در مقام انس و فرح بودم» (روزبهان بقلی، ۱۳۷۷: ۱۲۴، بند ۱۴۳).

در جای دیگر که مربوط به رؤیتی است که پایگاه روزبهان و برتری مقام او بر مشایخ پیشین حتی بر بایزید بسطامی را با نثارهای گل سرخ نشان می‌دهد:

«... خداوند جامه صفات متعالی خویش بر من پوشانید و گل‌های سرخ بر چهره و گیسوان من افشاند. گلی از صورت من به میان صوفیان افتاد. جمله آنان نعره‌ای زدند و به پایکوبی پرداختند» (همان: ۱۰۸-۱۰۷، بند ۱۶۲-۱۶۱).

یکی از استادان روزبهان در حدیث به نام فخرالدین مریم وقتی کتاب کشف‌الاسرار را خواند آن را بسیار شوق برانگیز یافت، اما چون به این رؤیت رسید آن را نپسندید، اما همین که بخواب رفت ابویزید در خواب به او گفت
«راست گوید آن صدیق و هنوز دماغ ما از بوی آن گل معطراست.»

(همان: ۱۶۶)

در رؤیت زیر نیز برای بیان مقام قرب خود به خدا نسبت به سایر اولیاء از تشبیه گل سرخ بهره می‌جوید:

«آنگاه خداوند مرا در عالم دنیا صدا کرد... در خلال آن ساعات، من در نظر آن اولیاء همچون شاهی بودم در میان شاهزادگان و مانند گل سرخ بهاری در میان همه ریاحین؛ همگان صف کشیده به حال وجد با چهره‌هایی گلگون و غرق در اشک به بیابان‌های عالم غیب وارد شدند» (همان: ۱۱۱، بند ۱۳۳).

۵-۴-۳. حضرت محمد (ص)
شیخ چهره زیبای حضرت محمد (ص) را نیز به گل سرخ تشبیه می‌کند:

«من خدای را در بیابانه‌ای عالم غیب جست‌وجو می‌کردم مصطفی (ص) را در یکی از جاده‌های آن بیابان دیدم، قامت او مانند قامت حضرت آدم بود و پیراهنی سپید بر تن و دستار سفید پاکیزه‌ای بر سر داشت چهره‌اش چون گل سرخ بود» (همان: ۱۰۰، بند ۱۲۰)

۵-۴-۴. فرشتگان

وی چهره فرشتگان را در شب‌های قدر همچون گل سرخ می‌بیند (همان: ۱۴۲).

۵-۴-۶. غرفه‌های بهشت

رنگ سرخ در رؤیت‌های شیخ، تنها صفت گل نیست، بلکه غرفه‌های بهشت از یاقوت سرخ است (همان: ۱۵۵).

۵-۴-۷. جایگاه شهیدان

جایگاه شهیدان را در صحرائی از گل سرخ (بند ۳۸) توصیف می‌کند (همان: ۱۶۰).

۵-۴-۸. اولیا

در یکی از رؤیت‌های وی در کشف‌الاسرار، شیخ خود را در گورستانی در فسا یافت و یکی از اولیاء را دید که با جامه‌ای سرخ بر تن و دستاری سرخ بر سر از قبر خود بیرون می‌آید (روزبهان بقلی، ۱۳۷۷: ۱۰۶).

۶. بحث و نتیجه‌گیری

نقش و تأثیر مهم رنگ‌ها در زندگی بشر انکارناپذیر است؛ هرچند رنگ‌ها در فرهنگ‌های مختلف، معانی خاص و متفاوتی دارند، اما به علت اهمیت رنگ‌ها در ارتباط اجتماعی افراد، امروزه علم جدیدی با عنوان «رنگ‌شناسی» در جامعه انسانی مطرح شده است؛ این علم، پدیده رنگ را در علوم مختلف مورد مطالعه قرار می‌دهد که در این مقاله به مروری اجمالی با محوریت رنگ قرمز و نقش آن در هنر، روان‌شناسی، ادبیات و به خصوص عرفان پرداختیم؛ زیرا در فرهنگ و ادب فارسی جایگاه هیچ رنگی به رنگ سرخ یا قرمز نمی‌رسد. این واژه از ریشه پهلوی «sûr» و معادل سوخر «suxr» پیشینه‌ای بس کهن دارد.

از همه مهم‌تر در ادبیات عرفانی که از ویژگی‌های آن کاربرد زبان سمبلیک و نمادین است، رنگ سرخ حامل معانی و مفاهیم ژرفی است که بررسی آنها دریچه‌ای

نو برای فهم لایه‌های عمیق این زبان به روی ما می‌گشاید؛ نمادهای رنگ سرخ در ادبیات عرفانی عبارتند از: عشق، فرقه، خرقه، مراحل سیر و سلوک، خواب و رویا (مکاشفه‌های عارفانه).

یکی از شاخص‌ترین نمودهای رنگ سرخ در تصویرسازی از جهان ماوراء و حالات درونی در اندیشه و سخنان روزبهان بقلی و در طریقه روزبهانیه است؛ شیخ روزبهان به رنگ سرخ و به خصوص «گل سرخ» توجهی خاص داشته است که در آثارش کاملاً جلوه‌گر است؛ وی به این حدیث نبوی (ص) بارها استناد می‌کند: «الورد الاحمر من بهاء الله»؛ گل سرخ از شکوه خدواند است. او رنگ سرخ و گل سرخ را نماد جلوه خدا، لطف و فیض الهی، چهره زیبای حضرت محمد (ص)، چهره فرشتگان در شب‌های قدر و پایگاه برتری مقام خود بر مشایخ پیشین و حتی جایگاه شهیدان را در صحرایی از گل سرخ توصیف می‌کند. وی بارها بعد از بیان رؤیته‌ای خود تأکید می‌کند که خداوند فراتر از صورت و تشبیه و مانند است و اگر از او به عنوان گل سرخ تعبیر کرده به علت عجز و ناتوانی سخن و سخنگو است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Leila Rastegarnik

<http://orcid.org/0009-0009-9632-9153>

منابع

قرآن کریم

- ارنست، کارل. (۱۳۷۷). *روزبهان بقلی*. ترجمه مجدالدین کرمانی. تهران: انتشارات نشر مرکز.
- امینی لاری، لیلا و خیراندیش، سید مهدی. (۱۳۹۲). جلوه‌های نمادین رنگ در ادب عرفانی، *مجله ادبیات عرفانی*، ۵ (۹)، ۴۲-۵۷.

بقلی شیرازی، روزبهان. (۱۳۶۶). *عبرالعاشقین*. تصحیح هنری کربن و محمد معین. تهران: انتشارات منوچهری.

بقلی شیرازی، روزبهان. (۱۳۹۹). *کشف الاسرار و مکاشفات الانوار*. ترجمه محمد خواجه‌ای. تهران: انتشارات مولی.

پورنامداریان، تقی. (۱۳۷۵). *رمنز و داستان‌های رمزی در ادب فارسی*. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

جلالی شیخانی، جمشید. (۱۳۹۳). *رمنز نور و رنگ در آرای علاءالدوله سمنانی و سید محمد نوربخش*، مجله *ادیان و عرفان*، س ۴۷، ش ۲، صص ۲۱۷-۲۳۶.

حافظ، شمس الدین محمد. (۱۳۷۹). *دیوان غزلیات حافظ*. به کوشش خلیل خطیب رهبر. تهران: انتشارات صفی‌علیشاه.

حقیقت، عبدالرفیع. (۱۳۶۷). *تاریخ عرفان و عارفان ایرانی*. تهران: انتشارات کوشش.

خجندی، کمال الدین مسعود. (۱۳۷۲). *دیوان اشعار*. به اهتمام احمد کرمی. تهران: انتشارات ما.

دانش، کاظم، نوید نقی پور ماکرانی. (۱۴۰۳). *نمادشناسی رنگ سرخ در فرهنگ و هنر ایرانی اسلامی*، پیکره، ۱۳ (۳۷)، ۹۲-۱۰۹.

زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۶۹). *جست‌وجو در تصوف ایران*. تهران: انتشارات امیرکبیر.

سان، هاوارد و دورتی. (۱۳۷۸). *زندگی با رنگ*. ترجمه نغمه صفاریان‌پور. تهران: انتشارات حکایت.

سجادی، سید علی محمد. (۱۳۶۹). *خرقه و خرقه پوشی (جامه زهد)*. تهران: انتشارات نشر علمی فرهنگی.

سعدی شیرازی، مصلح الدین. (۱۳۶۷). *کلیات سعدی*. به اهتمام محمدعلی فروغی. چاپ هفتم. تهران: انتشارات امیرکبیر.

شیمل، آن ماری. (۱۳۷۵). *ابعاد عرفانی اسلام*. ترجمه عبدالرحیم گواهی. چاپ دوم. تهران: انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

طاهری، حسین و زرین واردی، (۱۳۹۹). «بازشناسی تحلیلی توصیفی رنگ و نور در آرای علاءالدوله سمنانی، فصلنامه متن پژوهی ادبی، ۲۴ (۸۵)، ۱۳۹-۱۶۶.

- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۷۹). *شاهنامه (نامه باستان)*. ویرایش و گزارش میر جلال الدین کزازی. تهران: انتشارات سمت.
- گوهرین، سید صادق. (۱۳۸۳). *شرح اصطلاحات تصوف*. تهران: انتشارات زوار.
- معین، محمد. (۱۳۷۵). *فرهنگ فارسی*. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- منوچهری دامغانی، ابوالنجم احمد. (۱۳۴۷). *دیوان اشعار*. به انتخاب و توضیح دکتر سیدمحمد دبیرسیاقی تهران: انتشارات زوار.
- مولوی، جلال الدین محمد. (۱۳۶۳). *مثنوی معنوی*. تصحیح نیکلسون. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- لوشر، ماکس. (۱۳۹۲). *روان‌شناسی رنگ‌ها*. ترجمه ویدا ابی‌زاده. چاپ هفتم. تهران: انتشارات درسا.
- نظامی گنجوی، الیاس بن یوسف. (۱۳۷۸). *کلیات نظامی گنجوی*. به اهتمام وحید دستگردی. تهران: انتشارات نگین.

References

Quran Karim.

- Amini Lari, L. & Kheirandish, S. M. (2013). Symbolic manifestations of color in mystical literature. *Mystical Literature*, 5 (9), 425–457. [In Persian]
- Baqli Shirazi, R. (1987). *‘Abhar al-‘Āshiqīn*. Edited by Henry Corbin and Mohammad MoinTehran: Manouchehri Publications. [In Persian]
- Baqli Shirazi, R. (2020). *Kashf al-Asrār wa Makāshafāt al-Anwār* Translated by Mohammad Khawaji. Tehran: Moli Publications. [In Persian]
- Ernest, K. (1998). *Roozbahan Baghli*. Translated by Majd al-Din Kermani. Tehran: Markaz Publishing. [In Persian]
- Ferdowsi, A. Q. (2000). *Shahnameh (Nāmeḥ-ye Bāstān)*. Edited and reported by Mir Jalaluddin Kazazi. Tehran: SAMT Publications. [In Persian]
- Hafez, S. D. M. (2000). *Divan of Ghazals of Hafez*. due to the efforts of Khalil Khatib Rahbar. Tehran: Safi Ali Shah Publications. [In Persian]
- Haqiqat, A. R. (1988). *History of mysticism and Iranian mystics*. Tehran: Koshesh. [In Persian]

- Khodendi, K. M. (1993). *Divan of Poem*. By Ahmad Karami . Tehran: Ma Publications. [In Persian]
- Danesh, K. & Naghipour Makrani, N. (2024). Red color semiotics in Iranian-Islamic culture and art. *Pikareh*, 13 (37), 92–109. [In Persian]
- Golharin, S. S. (2004). *Explanation of Sufi terms*. Tehran: Zovar Publications. [In Persian]
- Jalali Sheikhani, J. (2014). The symbolism of light and color in the views of Alā' al-Dawlah Semnānī and Seyed Mohammad Nourbakhsh. *Religions and Mysticism*, 47 (2), 217–236. [In Persian]
- Lusher, M. (2013). *Color psychology*. Translated by Vida Abizadeh. 7th ed. Tehran: Dorsa Publications. [In Persian]
- Manouchehri Damghani, A. N. (1968). *Divan of Poems*. selected and annotated by S. M. Dabir-Siyaghi. Tehran: Zovar Publishing. [In Persian]
- Moin, M. (1996). *Persian dictionary*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Molavi, J. D. M. (1984). *Masnavi-ye Ma'navi* (E. Nicholson, Ed.). Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian]
- Nezami Ganjavi, E. b. Y. (1999). *Kolliyat-e Nezami Ganjavi*. By Vahid Dastgerdi. Tehran: Negin Publications. [In Persian]
- Pour Namdarian, T. (1996). *Symbol and symbolic stories in Persian literature*. Tehran: Elmi va Farhangi Publications. [In Persian]
- Saadi Shirazi, M. D. (1988). *Collected works*. By Mohammad Ali Foroughi. 7th ed. Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian]
- Sajadi, S. A. M. (1990). *Khirqā and ascetic garments*. Tehran: Elmi va Farhangi Publishing. [In Persian]
- San, H., & Dorothy, D. (1999). *Life with color*. Translated by Naghmeh Safarianpour. Tehran: Hekayat. [In Persian]
- Shimel, A.-M. (1996). *Mystical dimensions of Islam*. Translated by Abdolrahim Gawahi. 2nd ed. Tehran: Islamic Culture Publishing Office. [In Persian]
- Taheri, H. & Zarinvardi. (2020). Analytical-descriptive recognition of color and light in the views of Alā' al-Dawlah Semnānī. *Quarterly Journal of Literary Text Research*, 24 (85), 139–166. [In Persian]

- Zarrinkoub, A. (1990). *Exploration in Iranian Sufism*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Howard, H., & Dorothy, D. (1999). *Life with color*. Translated by Naghmeh Safarianpour. Tehran: Hekayat. [In Persian]

استناد به این مقاله: رستگاریک، لایلا. (۱۴۰۴). جلوه‌های نمادین رنگ سرخ در ادبیات عرفانی با محوریت کشف‌الاسرار روزبهان بقلی، عرفان‌پژوهی در ادبیات، (۷)، ۴، ۷۷-۱۰۶.

Doi: 10.22054/msil.2025.84241.1173

Mysticism in Persian Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.